

FIDOYILIK KONSEPTINING FRAZEOLOGIK BIRLIKLARDA LUG'AVIY TALQINI (MASALAN, "JONINI FIDO QILISH" – "TO LAY DOWN ONE'S LIFE")

Mamatqulova Shoxsanam Isroil qizi

University of Business and Science Tillar kafedrası o'qituvchisi

Shoxsanam.mamatkulova@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17450538>

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada o'zbek va ingliz tillarida fidoyilik konseptining frazeologik birliklarda qanday ifodalanishi chuqur tahlil qilingan. Frazeologizmlar xalq tafakkuri va milliy madaniyatning eng muhim qatlamlaridan biri bo'lib, ular orqali tarixiy xotira, ijtimoiy qadriyatlar hamda milliy ideal aks etadi. Tadqiqot davomida o'zbek tilidagi "jonini fido qilish", "jonini tikmoq", "fidoyi yigit" kabi barqaror iboralar hamda ingliz tilidagi "to lay down one's life", "to give one's all", "to die for one's country" kabi birliklar qiyosiy jihatdan o'rganildi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'zbek frazeologiyasida fidoyilik ko'proq jamoaviy qadriyatlar, Vatan va xalq manfaatlariga xizmat qilish bilan bog'liq bo'lsa, ingliz tilida individual jasorat va shaxsiy burchni bajarish asosiy o'rinda turadi. Ushbu natijalar qiyosiy frazeologiya, lingvokulturologiya hamda tarjimaunoslik uchun muhim nazariy va amaliy xulosalar beradi.*

***Kalit so'zlar:** Fidoyilik, frazeologiya, jonini fido qilish, self-sacrifice, qiyosiy tilshunoslik, semantik xarita, lug'aviy talqin, xalq tafakkuri, lingvokulturologiya, jasorat.*

Kirish

Til xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy dunyoqarashi va milliy mentalitetining asosiy ko'zgidir. Xalqning orzu-intilishlari, ideallari va qadriyatlari, avvalo, so'zlar, iboralar va barqaror til birliklari orqali ifodalanadi. Shu bois frazeologik birliklar nafaqat tilning badiiy boyligini ko'rsatadi, balki milliy madaniyatning eng muhim qatlamlarini ham ochib beradi. Fidoyilik konsepti xalq tafakkurida doimiy ravishda yangilanib turadigan, ijtimoiy ehtiyojlar va ma'naviy qadriyatlar bilan bog'liq tushuncha bo'lib, u turli davrlarda turlicha talqin qilingan.

Adabiyotlar tahlili

Frazeologiya masalalari jahon tilshunosligida va o'zbek tilshunosligida alohida ilmiy yo'nalish sifatida shakllangan. A. V. Kunin ingliz tilidagi frazeologik birliklarni tizimli o'rganib, ularni turkumlarga ajratgan va ularning semantik tabiatini tahlil qilgan [1: 57]. Shuningdek, ingliz frazeologiyasi bo'yicha N. N. Amosova, R. Gläser kabi olimlarning tadqiqotlari alohida o'rin tutadi. V. V. Vinogradov esa rus tilshunosligi asosida frazeologiyaning uch asosiy turini ajratgan bo'lsa-da, uning yondashuvi qiyosiy tadqiqotlar uchun ham katta ahamiyat kasb etadi [2: 44]. O'zbek tilshunosligida esa Sh. Rahmatullayevning "O'zbek tilining frazeologik lug'ati" asari fidoyilik va jasorat bilan bog'liq ko'plab frazeologizmlarni qamrab olgani bilan ahamiyatlidir [10].

Frazeologik birliklarning nazariy asoslari

Frazeologik birlik — bu ma’nosi bo‘laklarga ajralmaydigan, turg‘un holatda qo‘llanadigan, obrazli ifodaga ega bo‘lgan so‘z birikmasidir. Uning asosiy xususiyatlari turg‘unlik, ko‘chma ma’no va milliy-madaniy belgilarning mavjudligidir [3: 33]. Frazeologizmlar ko‘pincha metaforik xarakterga ega bo‘lib, ular orqali abstrakt tushunchalar obrazli tarzda ifodalanadi. Masalan, “jonini fido qilish” iborasi nafaqat real qurbonlik, balki milliy qadriyatlarga sodiqlikning ramzi sifatida ishlatiladi. Ingliz tilidagi “to lay down one’s life” iborasi ham shunga o‘xshash obrazlilikka ega bo‘lib, uni faqatgina “o‘lmoq” deb tarjima qilish yetarli emas, balki bu ibora shaxsiy jasorat va burchni ado etish bilan bog‘lanadi.

O‘zbek tilidagi fidoyilik konsepti frazeologizmlarda

O‘zbek xalqining tarixiy xotirasi va badiiy tafakkurida fidoyilik g‘oyasi doimo alohida o‘rin egallagan. Shu bois xalq og‘zaki ijodi va adabiyotida fidoyilikni ifodalovchi frazeologizmlar keng uchraydi. Masalan: jonini fido qilish, jonini tikmoq, fidoyi yigit, mardlik ko‘rsatmoq, vatan uchun jon berish, sadoqat ko‘rsatmoq, kurashdan qaytmaslik kabi iboralar fidoyilikning turli ko‘rinishlarini ifodalaydi. Bu frazeologizmlar xalq tafakkurida fidoyilikning jamoaviy mazmunini ochib beradi. O‘zbek epik asarlarida, xususan “Alpomish” dostonida qahramonlarning fidoyiligi millatning umumiy idealini ifodalaydi [7: 89].

Ingliz tilidagi fidoyilik konsepti frazeologizmlarda

Ingliz tilida ham fidoyilik konsepti ko‘plab frazeologizmlarda ifodalangan. Ularning semantik mazmuni ko‘proq individual jasorat, shaxsiy qahramonlik va altruizmga asoslangan. Masalan: to lay down one’s life, to die for one’s country, to give one’s all, to sacrifice oneself, to fight to the last drop of blood, to make the ultimate sacrifice kabi ifodalar ko‘plab tarixiy va adabiy manbalarda uchraydi. Shekspirning “Hamlet” asarida fidoyilik shaxsiy burch va adolat uchun kurash bilan bog‘langan bo‘lsa, Hemingueyning “The Old Man and the Sea” asarida fidoyilik insonning ichki kuchi va matonatining ramzi sifatida tasvirlanadi [4; 11].

Qiyosiy tahlil

O‘zbek va ingliz tillarida fidoyilik konsepti frazeologik birliklarda umumiy va farqli jihatlar bilan namoyon bo‘ladi. Har ikkala tilda fidoyilik hayotni qurbon qilish, jasorat va sadoqat g‘oyalari bilan bog‘langan. Biroq o‘zbek tilida fidoyilik jamoaviy qadriyatlarga, ingliz tilida esa ko‘proq individual qahramonlikka urg‘u beradi. Quyidagi jadvalda ushbu farqlar ko‘rsatiladi:

O‘zbek frazeologizmlari	Ingliz frazeologizmlari
Jonini fido qilish – Vatan uchun hayotini	To lay down one’s life – Shaxsiy burch

qurbon qilish	uchun jonini berish
Fidoiy yigit – jasoratli inson	To make the ultimate sacrifice – eng oliy darajadagi fidoyilik

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, o'zbek tilida fidoyilik konsepti jamoaviy manfaatlarni ko'zda tutadi, ingliz tilida esa shaxsiy qahramonlik va individual iroda asosiy o'rinni egallaydi.

Natijalar va muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, fidoyilik konsepti frazeologik birliklarda milliy mentalitetning eng muhim qatlamlarini ifodalaydi. O'zbek tilida bu konsept xalqning tarixiy kurashlari, diniy-ma'naviy qadriyatlari va vatanparvarlik ideallari bilan uzviy bog'liqdir. Ingliz tilida esa fidoyilik shaxsiy jasorat, altruizm va burchni ado etish konseptlari bilan chambarchas aloqador. Frazeologik birliklarning tarjimashunoslik nuqtayi nazaridan tahlili shuni ko'rsatadiki, ularning ko'pchiligi so'zma-so'z tarjima qilinmaydi, balki madaniy konnotatsiyalar bilan birga berilishi lozim.

Xulosa

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, fidoyilik konsepti frazeologik birliklarda nafaqat tilning leksik qatlamida, balki xalqning ma'naviy dunyoqarashida ham muhim o'rin tutadi. O'zbek tilida fidoyilik konsepti asosan jamoaviy qadriyatlarga, Vatan va xalq manfaatlari yo'lida jonini fido qilish g'oyasiga bog'langan holda ifodalanadi. Ingliz tilida esa bu konsept ko'proq individual fazilat va shaxsiy qahramonlik sifatida talqin qilinadi. Qiyosiy tahlil natijasida aniqlangan umumiylik va farqlar tarjimashunoslik, qiyosiy frazeologiya va lingvokulturologiya uchun muhim nazariy va amaliy xulosalar beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kunin, A. V. Kurs frazeologii sovremennogo angliyskogo yazyka. Moskva: Vysshaya shkola, 1996.
2. Vinogradov, V. V. O osnovnyx tipax frazeologicheskix edinits russkogo yazyka. Moskva: Nauka, 1944.
3. Amosova, N. N. Osnovy angliyskoy frazeologii. Leningrad: Nauka, 1963.
4. Hemingway, E. The Old Man and the Sea. New York: Scribner's Sons, 1952.
5. Lakoff, G. Women, Fire, and Dangerous Things. Chicago: University of Chicago Press, 1987.
6. Mahmudov, N. O'zbek tili semantikasi. Toshkent: Universitet, 2012.
7. Mirtojdiyev, M. O'zbek tilining semantikasi. Toshkent: Fan, 2005.
8. Nurmonov, A. Til va tafakkur. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010.
9. Oxford English Dictionary. Oxford: OUP, 2020.
10. Rahmatullayev, Sh. O'zbek tilining frazeologik lug'ati. Toshkent: Fan, 1992.
11. Shakespeare, W. Hamlet. Oxford: OUP, 1997.
12. Wierzbicka, A. Semantics: Primes and Universals. Oxford: OUP, 1996.